

जाहिरातींचे दर.

सालील पत्त्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाविवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गाणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल हंगील मार्फत)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ' एव प्रधान: 'इति कौटिल्या अर्थसूली धर्मकामाविति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख १९ नोव्हेंबर, १९४१

अंक ४६

* विमाक्षेत्रांतील 'कॉमनवेलथ' चें अढळ स्थान *
१९४० चें पूर्ण केलेलें काम.....४५ लक्षांहून अधिक

★ बोलका-ढलपा ★

कंपनीची मालमत्ता	२७,८३,०००
सरकारी कर्जरोखे, गॅरंटीड रोअर्स यांत गुंतविलेली रक्कम	८,९४,०००
रोकड व बँकेतील ठेवी	३,०९,०००
कंपनीच्या मुख्य कचेरीची इमारत, होर्सिंग कॉलनी व जमीन	४,३८,०००
लाईफ फंड	२०,६३,०००
कंपनीचें चालू काम १९४० मध्ये दिलेले क्रेडिट	१,८७,१३,१८१ ८४,८११

● कॉमनवेलथचीं वैशिष्ट्ये ●

- (१) विवेदारांच्या हक्कांविषयी जागरूकता
- (२) भरभक्कम पायावरील आर्थिक स्थित्यति
- (३) काळजीपूर्वक कांटाकसरीची व्यवस्था
- (४) जनतेच्या विश्वासास पात्र झालेले
डायरेक्टर बोर्ड
- (५) विन्याचे पैसे त्वरित देण्याबाबलची दक्षता

कॉमनवेलथ

अॅशुरन्स कंपनी लि., पुणे २.

—शाखा—

मुंबई-मद्रास-कलकत्ता-नाशिक-

कराची-अहमदाबाद

● एम्. एन्. मागवत, सी. ए.

अॅक्टिंग ऑफिस सुपरिटेंडेंट.

★ सर्वत्र उत्साही व विश्वासू

● वेअरमन ●

एजंट्स पाहिलेजत ★

खा. व. एम्. एन्. मेथा,
C. I. E., M. B. E.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

विविध माहिती

दोन कोटि रुपयांची युद्धकर्जे निजाम सरकारने घेतली
निजाम सरकारने आणखी २५ लक्ष रुपयांचे ३% डिफेन्स
बॉन्ड्स घेण्याचे ठरविले आहे. म्हणजे, निजाम सरकारची डिफेन्स
बॉन्ड्समधील रकम आता २ कोटि रुपये होईल.

चेक्सची देवघेव

मुंबई बँकर्स क्लिअरिंग सोसमध्ये ३१ ऑक्टोबर अखेर संपलेल्या
आठवड्यात २१ कोटि, ४८ लक्ष रुपयांच्या १,२६,३७० चेक्सची
देवघेव झाली.

सुपक्ष कालव्याचे भाग

सुपक्ष कॅनॉल कंपनीचे भाग विकत घेऊन त्या कालव्यावर
आपले वर्चस्व प्रस्थापित करण्याचा जर्मनीचा प्रयत्न चालू आहे.
त्यामुळे सुपक्ष कालव्याच्या भागांची किंमत सवापट झाली आहे.

बिरिकटांची निर्गत

हिंदुस्थानांत तयार झालेली २४३ लक्ष पौन्ड बिरिकेटे आतां-
पर्यंत परदेशांतील सैनिकांसाठी रवाना झालेली आहेत. मुक्तीच
एका पंधरवड्यांत ४५ हजार पौन्ड बिरिकेटांची निर्गत झाली.

वायरमेनच्या परीक्षा

इलेक्ट्रिकल सुपरवायझर्स व वायरमेन हांच्या परीक्षेस मुंबई,
पुणे व अहमदाबाद ह्या तीन ठिकाणी २६ जानेवारी रोजी प्रारंभ
होईल.

इजिप्तचा गडू ग्रेट ब्रिटन घेणार

इजिप्तमध्ये कपाशीची लागवड कमी करून गन्हाची लागवड
वाढविण्यास प्रोत्साहन देण्याचे हेतूने, ग्रेट ब्रिटन इजिप्तचे १९४१-
४२ चे गन्हाचे सर्व जादा पीक विकत घेणार आहे. इजिप्तच्या
गेल्या वर्षीतील कपाशीचा उठाव करण्यास त्याला ग्रेट ब्रिटनची
मदत हवी असल्यास, एकूण ५० लक्ष कॅन्टर कपाशीचे उत्पादनच
केवळ हिशेबात घेतले जाईल.

हिटलरचे वजन घट्टे लागले, केस पिळू लागले

“जर्मनीचे रशियाशी युद्ध सुरू झाल्यापासून हिटलरचे वजन
निदान १४ पौन्डानी तरी घटले आहे, त्याचा गणवेश त्याचे
अंगावर लावू लागला आहे व त्याचे केस जलद पिळू लागले
आहेत अशी माहिती दक्षिण अमेरिकेंतील एका मुत्सयाने समक्ष
पाहणीनंतर सांगितली आहे.”—एका ब्रिटिश वृत्तपत्रातील “आजच्या
गप्पा” ह्या सत्रातील एक परिच्छेद.

सफरचेर्चे

ग्रेट ब्रिटनमध्ये सफरचेर्चाची १ कोटि, ३० लक्ष घाट्टे आहेत.
प्रत्येक साहास्य दारसाल ४० शेर वजनाची फळे येतात.

काळा आजार

उत्तर आफ्रिकेंत सर्वत्र फैलावलेल्या “काळा आजार” रोगावर
उपाय सापडला आहे. त्यामुळे, सध्याचे प्रमाण ३०% ते ४०% चे
१०% वर आले आहे, अशी माहिती प्रो. वॉल्टरिन यॉर्क यानी
मुक्तीच सांगितली.

त्रावणकोर रेडिओ स्टेशन

त्रावणकोर येथील रेडिओ स्टेशन जून, १९४२ च्या सुमारास
सुरू होईल. मलायल भाषा बोलणारांच्या गरजांकडे ते विशेष
लक्ष पुरतील. त्याची शक्ति पांच किलोवॉट असून त्रावणकोर विध्व-
विधालयाचे नियंत्रणालाठी ते चालविले जाईल.

सर हेन्री स्ट्रॅकॉस

सर हेन्री स्ट्रॅकॉस ह्यांनी आपल्या वयाच्या ७० व्या वर्षी
विवाह केला आहे. काहीं काळ ते हिंदुस्थान सरकारचे आर्थिक
सहाय्यार होते. ते चहा पीत नव्हते व धूम्रपानही करित नव्हते.

रोतीची प्रात्यक्षिके

रोतीच्या प्रात्यक्षिकांची केंद्रे स्थापण्याकरिता मुंबई सरकारने
चालू वर्षी ३२ हजार रुपयांची तरतूद केली आहे. प्रात्यक्षिकांच्या
केंद्रांकरिता शेतकी सात्याने ४० गांवे मुक्त केली आहेत. ह्या
वर्षाअखेर अशा केंद्रांची संख्या ९४ होईल.

महाराष्ट्र चॅंबर ऑफ कॉमर्स

वरील संस्थेची १४ वी वार्षिक सभा शुक्रवार, ता. २१
नोव्हेंबर १९४१ रोजी ५-२० बाजनांत भरणार आहे.

सास तिकिटें

ग्रेट ब्रिटनमध्ये दरसाल पोस्टाची ६३ अब्ज तिकिटें लागतात.
म्हणजे, व्हेरोज सुयारें २ कोटि तिकिटें छापून झाली पाहिजेत.
चालू युद्धाच्या संवधांत नवीन तिकिटें काढावें अशी एक
सूचना आहे. गेल्या १०० वर्षांत विशेष प्रसंगानें आतांपर्यंत फक्त
सहा वेळा सास तिकिटें काढण्यांत आलेली आहे :- (१) वॅन्डे
प्रदर्शन, १९२४-२५, (२) पोस्टल यूनियन कमिशनची बैठक,
१९२९, (३) पांचव्या जॉर्ज बादशाहाची राज्य ज्युबिली, १९३५,
(४) राज्यारोहण, १९३७ (५) पेनी पोस्टाचा शतसंवत्सरिक
उत्सव, १९४०.

गेल्या आठवड्यांतील ट्रेझरी बिलांची विक्री

एकूण मागणी	२ कोटि रुपये
आलेले अर्ज	३ कोटि, २४३ लक्ष रुपये
स्वीकारलेले अर्ज	२ कोटि रुपये
व्याजाचा सरासरी दर	द. सा. द. शे. १२ आ. २ पै

बोगदे

जिन्हाल्दरच्या हॉगरासाली १० मैल लांबीचे नवे बोगदे सण-
ण्यांत आले आहेत. वरमाहा अर्धा मैल लांब नवे बोगदे तयार
होत आहेत.

मॅन्युव्हुओचा दुसरा पंचवार्षिक कार्यक्रम

मॅन्युव्हुओने द्वितीय पंचवार्षिक कार्यक्रम आसला आहे. त्यांत
लोखंड, पोलाद, कोळसा, रसायने, यंत्रसामुग्री, कागदाचा रांधा,
सिमंट, मोटारगाड्या, इत्यादींचे वाढते उत्पादन अपेक्षित आहे.
सोयाबीन, गहू, तांदूळ इत्यादींचे उत्पादनही वाढविण्यांत येईल.
१५ सासगी रेल्वेज बांधण्यांत येणार आहेत. कार्यक्रमास लाग-
णाऱ्या पैशापैकी दोन तृतीयांश राखून जपान देणार आहे.

युद्धोत्तर जर्मनी

“युद्धसमाप्तीनंतर, जर्मनीवरील प्रशियाचे वर्चस्व नाहीतें
व्हावें ह्या दृष्टीने जर्मनीची राज्यघटना ठरवून खुद्द प्रशियाचीही
लहान लहान राष्ट्रे बनवावी. १९३८ पूर्वीचीच जर्मनीची सरहद्द
कायम ठेवावी. आजूबाजूच्या राष्ट्रांच्या हितसंबंधास तसे आवश्यक
असल्यास त्यांत थोडा बदल करावा. १९१८ पूर्वीपेक्षा जर्मन
राष्ट्राचा आकार लहान झाला, तर वसाहतींमध्ये त्याची भरपाई
करतां येईल. शेकोस्लोव्हाकिया व पोलंड ह्यांचे संबंध संघटित
करण्याची आवश्यकता निर्बिवाद आहे” शेकोस्लोव्हाकियाचे
अध्यक्ष मि. बेनस ह्यांचे अवरहीन विध्वविधालयांतील भाषण.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ५०८	रसशाळा पुणे कि.—
२ विलायतेतील हिंदी ...	हिंदुस्थान सरकारचे
कर्जाची परती ... ५०९	उत्पन्न व सर्व.
३ मुसारा माल विक्रीची	५ युद्धपरिस्थितीची ...
व्यवस्था ... ५१०	आर्थिक पार्यट्युमि ... ५१३
४ स्फुट विचार ... ५११	६ मोटार कारखाना ... ५१४
युद्धपरिस्थितीचा आढावा—	७ रेल्वेज विकत घ्या ... ५१४
मि. चर्चिल हांचा	८ विजेची नवी योजना ... ५१४
खुलासा—उत्तेजन	९ सहकारी संस्थांची ...
काक घडामोडी—	अंतर्व्यवस्था ... ५१५
युद्धसामुग्रीचा पुरवठा—	१० नाविक युद्धाच्या ...
जपान काय करणारा—	अवघणी ... ५१६
रानदे शतसंज्ञासंगीतक	११ लॅंड रे म्युझियम ... ५१६
जन्मदिन—औद्योगिक	१२ निवडक बाजारभाव ... ५१६
संघोषण निधी आयुर्वेद	

अर्थ

बुधवार, ता. १९ नोव्हेंबर, १९४१

विलायतेतील हिंदी कर्जाची परती

हिंदुस्थान सरकारने लंडनच्या बाजारांत उभारलेल्या कर्जापैकी काही भाग फेडून टाकण्याची आणि त्याच्या जागी ह्या देशांत काढलेल्या कर्जाची स्थापना करण्याची योजना काही महिन्यांमार्गे अमलांत आणली गेली, तिच्या स्वरूपाचे विवेचन आम्ही त्यावेळीं केलेच आहे. ह्या विषयाची चर्चा मध्यवर्ती असोसिअट श्री. जमनादास मेथा ह्यांनी पुढे मांडलेल्या ठरावाच्या चर्चेच्या अनुषंगाने झाल्याने त्यासंबंधाने दोन शब्द येथे लिहिणे आवश्यक आहे. हिंदुस्थान सरकारचे विलायतेतील कर्ज अजूनहि शिल्लक आहे, त्याची फेड व परती करण्याचा प्रसंग येईल तेव्हा असल्या व्यवहारांत ह्या देशास पेशाचे नुकसान होणार नाही ह्या वेताने तो केला जावा अशी सूचना श्री. जमनादास ह्यांच्या ठरावांत होती, ती असोसिअटने बिनविरोध मान्य केली. हिंदुस्थानच्या वतीने होणाऱ्या आर्थिक व्यवहारांत सर्व शक्य तेवढा अल्प व्हावा ही साधी व सखळ सूचना सरकार तरी अमान्य कशी करणार ? श्री. जमनादास ह्यांच्या मूळच्या ठरावास एक शेपूट होत, तें त्यांनीं छाटून टाकण्याचे कबूल केले तेव्हांच सरकारने त्यास विरोध न करण्याचे ठरविले हें मात्र येथे लक्षांत ठेवणें आवश्यक आहे. हिंदुस्थानच्या विलायतेमधील कर्जाची परती काही महिन्यांमार्गे झाली तीमध्ये ह्या देशास चाट लागली तशी चाट ह्या पुढील तसल्या व्यवहारांत लागू नये अशी मेल मूळच्या ठरावांत होती आणि ती असेर काढून टाकण्यांत आली. कर्जाच्या परतीच्या मागील व्यवहारांत बूढ लागली हें श्री. जमनादास ह्यांस सरकारच्या गर्डी उतरावयाचें होतें आणि तिची पुनरावृत्ति न होण्याची काळजी घेतली जावी अशी त्यांची सूचना होती. ठरावाच्या शेवटल्या भागांतला बोचका काटा श्री. जमनादास ह्यांनींच काढून टाकल्यामुळे सरकारचे कर्जाबाबतचे व्यवहार काटकसरीने केले जावे हें साधें तत्व त्यांत शिल्लक राहिले. ह्यामुळे तें मान्य करण्यास सरकारास काहीच हरकत वाटली नाही. ठरावांतला निषेधात्मक व

टीकाविययक भाग गेला आणि कर्जाच्या परतीमध्ये ह्या देशावर सर्वचा बोजा निष्कारण पडणार नाही असे सरकारचे बोरण असावें ही सूचना त्यांत उरली.

कर्ज-परतीच्या गेल्या योजनेत हिंदुस्थानास ३५ कोटि रुपयांचें नुकसान झाले असे श्री. मेथा ह्यांचे म्हणणें होतें आणि त्याच्या समर्थनार्थ त्यांनीं काहीं आकडे पुढे मांडले. परतीच्या योजनेतील कर्जरोल्यांस तीं कर्जे उभारलीं तेव्हां ११ दशलक्ष पौंड बऱ्या वावा लागला आणि रोल्यांच्या बाजारच्या किंमती उतरल्या होत्या त्यावेळीं त्यांची सरदेा करण्यांत फक्त झाल्याने २० कोटि रुपये बुडाले व ह्या रीतीने एकूण ३५ कोटि रुपयांची चाट हिंदुस्थानास लागली असा केटिक्रम त्यांनीं लढवला. परतीच्या व्यवहारांत निटिश राष्ट्रची सोय व्हावयाची असल्याने त्याने योग्य मुद्दीच्या आंत पैसा परत दिल्याबद्दल हिंदुस्थानास सट मिळणें वाजवी होतें असे ते म्हणाले. मार्गे झालेल्या गोष्टींचा वाद न घाततां ह्यापुढे स्टर्लिंगमधील कर्जाची फेड होईल तेव्हां रोल्यांचा १९३९ मधला व आजचा भाव ह्यांच्या सरासरीच्या किंमतीने ती केली जावी म्हणजे हिंदुस्थानास चढीचे दर घावे लागणार नाहीत अशी त्यांनीं विधायक सूचना केली. हिंदुस्थान सरकारचे फडनवीस, सर जेरीमी रिसमन, ह्यांनीं त्यांचे सर्वच मुद्दे सोडून काढण्याचा प्रयत्न केला. कर्जाच्या परतीच्या मागील योजनेत ह्या देशास निष्कारण फाजील सर्व पडला हें म्हणणें त्यांनीं नाकबूल केले. कोणतेहि कर्ज काढताना वावा लागणारा बऱ्या ह्या नुकसानीच्या सदांत धारणें चुकीचे आहे असे ते म्हणाले. कर्ज उभारताना तें घेणारा भांडवलवाल्यांशी परत-फेडीच्या किंमतीचा करार करतो आणि त्यांत कणकोने आपल्या मर्जीप्रमाणे बदल करू पाहणें हें नीतीस धरून नाही आणि शिवाय स्टर्लिंग कर्जेरोसे धारण करणारे लंडनमधील गबर भांडवलवालेच आहेत असे नसून त्यांमध्यें कित्येक हिंदी व्यक्ती व संस्था आहेत, ही गोष्टहि त्यांनीं असोसिअटच्या नजरेस आणली. स्टर्लिंग रोल्यांचे भाव सखळी गेले होते त्यावेळीं त्यांची खरेदी व फेड केली जाणें आवश्यक होतें ह्या सुधांत तथ्य नाही, कारण ह्या व्यवहारास लागणारा पैसा सरकार-पाशी लंडनमध्यें असल्यावांचून तो हातीं वेतां येणें अशक्य आहे असे उत्तर सर जेरीमी ह्यांनीं श्री. मेथा ह्यांस दिले. हिंदी चलन व्यवस्थेचा आधार म्हणून लंडन येथें रोल्यांच्या स्वरूपांत शिल्लक ठेवावी लागते तिचा उपयोग कर्जफेडीकडे करणें काहीं झाले तरी शक्यच नव्हतें. जल्दोपेक्षा अधिक पैसा लंडनमध्यें राहू लागला तेव्हां सरकारने त्यामधून रोसे खरेदी चालू केली हा तर मासुली व्यवहार असल्याने त्यावर आक्षेप वेतां येत नाही. निटिश सरकारने हिंदी स्टर्लिंग रोसे वटवडूक काढून स्वतःच्या ताब्यांत घेतल्यावांचून पुढचा व्यवहार झालाच नसता. ह्या कार्मी हिंदुस्थान सरकारास त्या सरकाराशी वाटाघाटी करून कर्ज-परतीची योजना निश्चित करणें आवश्यक होतें. ह्या एकूण व्यवहारांत रोल्यांच्या बाजारभावांच्या बदलामुळे हिंदुस्थानास विशेष खोटा अशी काहींच लागली नाही हें सिद्ध करण्याकडे सर जेरीमी ह्यांच्या युक्तिवादाचा रोस होता. हिंदुस्थान देश स्वतंत्र असता तरी त्याच्या सरकारने आपणापेक्षा दुसरे काहीं निराळे केले असतें असे म्हणण्यास मुळीच जागा नसून कर्ज-परतीचा व्यवहार निटिश सरकारांने योग्य रीतीने घडवून आणला असा आपल्या म्हणण्याचा निष्कर्ष त्यांनीं असेर निवेदन केला.

भापुटे लंडनमध्ये हिंदुस्थानच्या जमलेल्या शिल्पकारांचा विनियोग कंपनीच्या व्यवस्थेसाठी लंडन हिंदी रेलवेजचे आणि पोर्ट ट्रस्टचे भाग व रोजे सरीक्षणकडे केला जावा आणि त्याचप्रमाणे लडाख सामानाच्या उत्पादनासाठी यंत्रसामग्री व्हा देशांत मोबदल्यांत त्या पैशांतून आणानी अशीही सूचना श्री. जमनादास झांनी आपल्या उपायाच्या अनुषंगाने केली. युद्धसामग्री हिंदुस्थानांत बनवली जाण्याचे आज विशेष महत्त्व आहे आणि येथे मोठमोठे कारखाने निघण्याची आवश्यकता निकटीची आहे. एक पंथ, दोकाज व्हा न्यायाने सदरहु घोरण सरकारने स्वीकाराने असे त्यांनी प्रतिपादले. इतःपर सोने व्हा देशाबाहेर जाऊ देऊ नये आणि ते स्वतः खरेदी करून सरकारने हिंदी चलनव्यवस्थेस बळकटी आणायची अशी सूचनाहि त्यांनी केली.

भुसार माल विक्रीची व्यवस्था

(ले.—श्री. वा. चि. भाऊ)

कर्जाची देवाण-वेवाण करणाऱ्या सोसायट्यांनी कर्जदार समासदांच्या शेतीचे मालाची विक्री करून देण्याची योजना शक्य तेवढ्या प्रमाणांत हाती घेतल्याशिवाय तुंबलेल्या थकबाक्या कमी होणार नाहीत किंवा नवीन थकबाक्या तरी साधारणपणे वाढणार नाहीत असे विचार सहकारी चळवळीचीं सुद्धे हाती असलेल्या सहकारी सात्याचे लहानापासून मोठे अंमलदार अलीकडे प्रकट करू लागले आहेत. या विचारसरणीत पुष्कळ अर्थ आहे. पण नुसता विचार करून किंवा तो नुसता बोलका करून भागत नाही. तो विचार आचाराने आणण्याचा कसून व त्रिकाटाने प्रयत्न झाला तरच त्याची इष्ट फळे चळवळीला लागतील.

कर्जदार समासदांच्या मालाची विक्री करून देण्याच्या मार्गात पहिली अडचण म्हणजे, विक्री करून देणाऱ्या सोसायट्या फारच थोड्या आहेत. उदाहरण आपल्या पुणे जिल्ह्याने घेतल्यास, फक्त पुणे येथेच असलेली गूळ सेठ सोसायटी किंवा बारामती येथील सेठ यूनियन व नीरची तिची शाखा. पण या तिन्हीही ठिकाणी विक्रीचा मुख्य माल गूळ आहे. अलीकडे मात्र बारामती येथे भुसार मालाची थोडी-फार विक्री करण्याची सटपट हाली असल्याचे समजते. पुणे जिल्ह्यांत विक्रीच्या या साधनाशिवाय सहकारी पद्धतीचे दुसरे साधन नाही. तेव्हां जिल्हाभर पसरलेल्या अडीचशे सोसायट्यांच्या समासदांच्या मालाची विक्री कशी झालेने होणार ? सर्वच प्रकारच्या मालाच्या विक्रीची जबाबदारी देखील अंगावर इतक्यातच वेणे अयस्कट होणार नाही. सेठ-जुन्नर भागांतून अलीकडे 'अॅस्टर' ची फुले शेतकरी करतात. या फुलांना मुंबई हेंच मोठे व एकमेव गिन्हाईक. पण फूल तोडल्यापासून २४ ते २६ तासांच्या आता मुंबईस गिन्हाईकाच्या हाती पडले तरच उपयोग. तेव्हां पूर्ण तावढतोब नाश होणाऱ्या मालाच्या विक्रीची अपेक्षा न घरितां फक्त टिकाऊ असलेल्या भुसार मालाच्याच विक्रीची व्यवस्था हाती घेण्यासारखी आहे.

या कामी आजच्या घटकेस विक्रीचीं डुकानें उघडण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. पण नुसतीं डुकानें उघडूनहि काम होणार नाही. त्या डुकानांत विक्रीसाठी माल हमसप्त येईल अशी व्यवस्था अगोदर करून जरूर आहे. आपलेकडे कितीकडे लहान-मोठ्या ज्या

सेध्यांत आठवड्याचा बाजार भरतो अशा ठिकाणी ही विक्रीचीं डुकानें स्थापन शाळीं तर विशेष उपयुक्त होतील, पण विक्रीवर मिळणाऱ्या कामिशनमधून डुकानाच्या व्यवस्थेचा सर्व निघणार नाही म्हणून अशा बाजारच्या गांवी जी सोसायटी असेल तिच्या शक्य तेवढे पाठबळ देऊन तिच्या मार्फत विक्री करण्याचा प्रारंभ व्हावयास हवा. हे काम सहकारी सात्याने निघ्यांची अडचण झर करून आपणहून व पुढाकार घेऊन करावयास उपयुक्त झाले पाहिजे व मध्यवर्ती बँकांनीहि सक्रिय सहानुभूतीने या कल्पनेचा पाठपुरावा केला पाहिजे.

याप्रमाणे विक्रीची व्यवस्था आसल्यानंतर विक्रीस माल कसा आणावयाचा याबद्दल माझी योजना सात्त्विकप्रमाणे आहे. वर उल्लेख केलेल्या बाजाराचे गांवानजीक म्हणजे ५-७ मैलांच्या टापूत ज्या सोसायट्या असतील त्यांचे समासदांना आपापला माल या ठिकाणच्या विक्रीचे जागी आणण्याबद्दल जरूर त्या प्रकाराने सूचना देण्यांत याव्यात. आपणहून माल पाठविणारांना कांहीं विशिष्ट सवलती देण्यांत याव्यात व माल न आणणारांवर कांहीं विशिष्ट बंधने बसविण्यांत यावीत. तसेंच हल्ली सोसायट्यांनी दिलेल्या कर्जाचा वसूल रुपये आणे पै मध्ये वेण्याचा प्रघात आहे. त्यांत जरूर तो बदल करून वसूल मालाच्या स्वरूपाने स्वीकारण्याची परवानगी देण्यांत यावी. माल पोहोचल्याची कळी पावती सोसायटीने तबद्धतोब यावी व तो माल विक्रीच्या ठिकाणी पाठवावा. मालाची विक्री होताच जी रकम येईल त्यामधून सोसायटीने अगाऊ कळविलेला हस्ता व्याजासह कापून घेऊन बाकीची रकम मालाच्या मालकास देऊन परस्पर किंवा सोसायटीमार्फत आदां करावी व काढून घेतलेली रकम सोसायटीला यावी आणि सोसायटीने त्या रकमेची रीतसर पक्की पावती समासदांस यावी. याप्रमाणे भुसार मालाची जमवाजमव आठवडाभर होऊन बाजारच्या दिवशीं डुकानाने मालाची विक्री करावी. योग्य बाजारभाव मिळत नसेल तर आणखी कांहीं दिवस माल साठवून ठेवण्यासहि डुकानाला मालाचे मालकाकडून लेखी संमती अगाऊच घेऊन ठेवण्यांत यावी.

मुंबईला एक इलास्याची विक्रीची संस्था स्थापन होण्याच्या मार्गात आहे. ही संस्था भुसार मालाचीहि विक्री करून देण्याची व्यवस्था करू शकेल. जिल्हाभर पसरलेल्या बाजाराचे गांवी साचणारा हा भुसार माल गटांत त्याचे शिफारशीचे व्यापाऱ्यांना विकतां येणे सुलभ होईल. त्या व्यापाऱ्यांकडून डुकानांकडे मागण्याही येऊ शकतील.

व्यवस्थेची ही सांख्यी जुळवून घेण्यास सहकारी सात्याने यूनियनमार्फत किंवा नवीनच नेमणूक केलेल्या डिस्ट्रिक्ट ऑफिसरमार्फत किंवा हद्दींतला बँक इन्स्पेक्टर व सुपरवायसर यांच्या जोडकमिटीकडे सर्व सोपविले तरच येत्या हंगामात मालाच्या विक्रीचा आरंभ होईल. मला माहीत आहे की पुणे सं. को. बँकेने गेल्या वर्षापासून केडगांव, दौंड व हंदापूर येथे मालविक्रीचीं डुकानें उघडली आहेत. पण विक्रीसाठी माल आणण्याची व्यवस्था करणे त्यांच्या हाती तितकेसे नसल्याने व यूनियनमधे लक्ष या प्रश्नाकडे, सहकारी सात्याचा हुकुमाशिवाय, जाणे शक्य नसल्याने, या विक्रीच्या कामाकडे यूनियन-सुपरवायसर यांनी लक्ष दिले पाहिजे असा हुकूम सहकारी सात्याने ताबद्धतोब काढल्याशिवाय मालविक्रीच्या प्रश्नाला जोर चढणार नाही.

स्फुट विचार

युद्धपरिस्थितीचा आढावा—मि. चर्चिल ह्यांचा खुलासा लंडन येथे लाईव्हे मेयर ह्यांच्या वार्षिक दिनाच्या समारंभाचे प्रसंगी मायुडी बहिवाडीस अनुसरून मुख्य प्रधान, मि. चर्चिल, ह्यांनी युद्धपरिस्थितीचे सिंहावलोकन केले. त्यांची भाषणे नेहमीच आवेक्षयुक्त आणि स्फूर्तिदायक असतात आणि लाईव्हे मेयरच्या मेजवानीचे वेळी वार्षिक परिपाठाप्रमाणे मुख्य प्रधान महत्त्वाच्या राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय प्रश्नांची चर्चा करतील अशी लोकांची अपेक्षा असणे स्वाभाविक आहे. आपल्या योजना व धोरण ह्यांची माहिती शत्रूंस मिळणार नाही अशा बेताने जनतेची जिज्ञासा वृत्त करण्याचे काम अवघड आहे. तथापि, युद्धाबाबतचा लोकांचा उत्साह कायम ठेवून तो बुद्धिमत् होण्यास मदत करणे ही गोष्ट मुख्य प्रधानांस साधावयाची असते. ती साध्य करण्यांत मि. चर्चिल अत्यंत तरबेज आहेत. त्यांचे वर उल्लेखिलेले भाषण ह्याच नमुन्याचे होते. त्यांत जरूर ती युद्धविषयक माहिती सावधगिरीने देण्यांत आलेली आढळते आणि ते स्फूर्तिदायकत्वाने भरलेले होते. जर्मनीने पादाक्रांत केलेल्या देशांमध्ये अलीकडे नात्सी पक्षांने शेकडो निरपराधी लोकांस गोळ्या घालून मार मारण्याच्या शिक्षा दिल्या आहेत, त्यांचे योगाने सर्वत्र भयंकर उद्देग व चांड उत्पन्न झाली असून आपल्या ह्या खुनी कृत्यांच्या परिणामामुळे खुद्द हिटलरहि गढबडला असल्याचे मि. चर्चिल ह्यांनी आपल्या भाषणांत सांगितले. कम्युनिस्ट किंवा ज्यू असल्याच्या अपराधावरून युरोपांत ज्यांस जर्मनांकडून वेदवड झाला आहे ते घरातीर्थी पतन पावलेले गुरू शिष्यांचे गणण्यांत आले पाहिजेत असे ते म्हणाले. हिटलरच्या हुकमाने झालेल्या देहान्त शिक्षा त्यांने योजलेल्या युरोपच्या व सर्वद जगाच्या पुनर्घटनेच्या नात्सी कल्पनेच्या निदर्शक असल्याने युरोपमध्ये हिटलरझाहीच्या वर्चस्वास स्थान कधीहि व कांही झाले तरी मिळणार नाही असा आपला निर्धार त्यांनी प्रकट केला.

उत्तेजनकारक घडामोडी

गेल्या बारा महिन्यांत झालेल्या घडामोडींचा आढावा घेऊन एक वर्षांमागच्या व सध्यांच्या परिस्थितीची मि. चर्चिल ह्यांनी तुलना केली. बारा महिन्यांमागे जर्मनीशी दोन हात करण्यास इंग्लंड एकटें समरंगणावर उभे होतें आणि त्याची युद्धसामुग्री तोकडी होती. आजमितीस अमेरिकन आरमाराची इंग्लंडला मदत होत आहे आणि रशियाने जर्मन कौजांचा चांगला समाचार घेतला आहे. शिवाय ब्रिटिशांचे विमानदल आतां जर्मनीच्या विमानांच्या तोडीचे मोठे झाले आहे. भूमध्य समुद्रांत ब्रिटिश आरमाराचे वर्चस्व स्थापित झाले असून जर्मनीच्या व इटलीच्या जहाजांचा घुब्बा उडविण्यांत आला आहे. ब्रिटिश आरमाराचे बळ आतां इतकें वाढले आहे आणि जर्मन व इटालियन आरमार इतकें हतबळ झाले आहे कीं इंग्लंडला हिंदी व पॅसिफिक महासागरांत आपली लढाऊ जहाजे आवडथक वाटेळ तेव्हां पाठवणे निर्वासित झाले आहे, अशी उत्तेजनकारक माहिती मि. चर्चिल ह्यांनी आपल्या भाषणांत दिली. ह्यांच्या पुढचा मि. चर्चिल ह्यांच्या भाषणांतल मुद्दा विशेष महत्त्वाचा होता आणि तो जपानसंबंधांतला होता. जपानशी इंग्लंडचे सख्य होण्याबाबत चाळीस वर्षांमागे झगडली आणि

जपानी लोकांविषयी आपणांस मोठा आदर वाटतो, पण अमेरिका पूर्व एशियांत शांतता रहावी म्हणून आपली शिकस्त करीत असतां. त्या बाजूस युद्ध उद्भवल्यास अमेरिकेच्या बाजूने इंग्लंड तात्काळ युद्धांत पडेल अशी भयसूचना त्यांनी दिली. अमेरिका व इंग्लंड ह्या दोघांशी सामना देण्याचे अविचारी धाडस जपानने कसे नये असे त्यांनी स्पष्टपणाने बजावले आणि चीनच्या शोषांचे व चिकाटीचे कौतुक केले. अमेरिका इंग्लंडला उदार हस्तांनी देत असलेल्या सहाय्याबद्दल त्या राष्ट्राली त्यांनी स्तुति केली. फायदा मिळवण्याच्या स्वार्थां बुद्धीने अमेरिका इंग्लंडला मदत पोचवीत आहे हा आरोप किती मिथ्या आहे हे त्यांनी दाखविले. ब्रिटिश जनतेनेहि शिकस्तीचा स्वार्थत्याग व युद्धप्रयत्न चालवला असून अमेरिका व इंग्लंड ह्यांचे बळ आतां एकवटत असल्याने अंतिम विजयाविषयीचा विश्वास अविक दृढ झाला आहे, असे म्हणून युद्धतहकुची व शांतता ह्यांचे संबंधांत जर्मनीकडून येऊं पहाणाऱ्या सूचनांचा मि. चर्चिल ह्यांनी उल्लेख केला. कांहीं झाले तरी नात्सी पक्षाशी तहाची किंवा तडजोडीची भाषा आपण कधीहि बोलणार नाही असे त्यांनी निश्चन सांगितले. युरोपांत मिळवलेल्या तात्पुरत्या जयाच्या जोरावर तहाची बोलणी आढ्यतेने हिटलर सुरू करण्याचा रंग दिसत आहे अशा स्थितींत त्याच्या योजनेचा फुगा मि. चर्चिल ह्यांनी फोडून टाकला आहे.

युद्धसामुग्रीचा पुरवठा

कॉमन्स सभेत केलेल्या आपल्या भाषणांत ब्रिटिश मुख्य प्रधानांनी युद्धपरिस्थितीविषयी अधिक अनुकूल अशी माहिती दिली. तीमधली महत्त्वाची बाब अटलांटिक महासागरांत जर्मनीने चालवलेल्या ब्रिटिश जहाजांवरील हल्ल्यांचा जोर कमी होत चालल्या-विषयीची होती. लढाऊ सामुग्री व साण्यापिण्याचे निजस ह्यांचा पुरवठा करण्याचे ब्रिटिश न्यापारी जहाजांचे बळ वाढत चालले आहे आणि ह्याबरोबरच जर्मनी व इटली ह्यांची लढाऊ व बिन लढाऊ जहाजे झपाट्याने नष्ट करण्यांत येत आहेत ही समाधानकारक माहिती त्यांनी जनतेस दिली. रशियास युद्धसामुग्रीचा पुरवठा शक्य तितक्या त्वरेने केला जात असल्याविषयी कॉमन्स सभेची साततजमा त्यांनी केली. इंग्लंडमध्ये शेतीच्या मालाचे उत्पादन वाढत आहे आणि कोळशाचा पुरवठा भरपूर झाला आहे असेहि त्यांनी सांगितले. मि. चर्चिल ह्यांची अलीकडची दोन भाषणे एकत्र वाचली असतां युद्धपरिस्थितीचा काटा इंग्लंडच्या बाजूने निश्चयात्मक रीतीने कसा हल्लत आहे ह्यांचे त्यांनी रसाटलेले चित्र प्रनावर अनुकूल परिणाम केल्यावांचून रहात नाही. त्याचे योगाने चीनला धीर मिळेल, अमेरिका व रशिया ह्यांस समाधान वाटेळ, ब्रिटिश साम्राज्यांत उत्साह वाढेल, जपानला विचार पडेल आणि जर्मनींत व इटलींत निराशेचे वातावरण पसरेल.

जपान काय करणार ?

जर्मनी व इटली ह्यांच्याशी प्रस्तुत युद्धकाळांत मैत्री जोडल्यामुळे जपानचे आंतरराष्ट्रीय धोरण नाजूक बनले आहे. जर्मनीचे रशियाशी युद्ध छुंपले, आणि अमेरिकेचे इंग्लंड व चीन ह्या देशांस उबड रीतीने सहाय्य होऊं लागले तेव्हा पूर्व एशियांत जपानने आपल्या बाजूने उचल सावी व आपल्या शत्रूवर हत्यार उचलून युद्धाचा स्वतःभरचा भार हलका करावा, असा तगादा

हिटलरने जपानी मुत्सयांस लावला असला तर त्यांत काहीं आश्चर्य नाही. युरोपांत ज्याप्रमाणे जपानी आपले वर्चस्व स्थापू पहात आहे, तशाच प्रकारचे वर्चस्व-आपण पूर्व एशियांत स्थापवें अशी जपानी पुढाऱ्यांची महत्त्वाकांक्षा असून ती त्यांनी उपट रीतीने व्यक्तहि केले आहे. इंग्लंडची शक्ति पश्चिमेच्या बाजूस सध्याची पडण्याची संधि सापण्याचा विचारहि त्यांच्या दोनयांत घोळत आहे हांत शंका नाही. इंग्लंड व अमेरिका ह्यांची सहानुभूति चीनच्या बाजूस स्पष्ट आहे आणि त्या देशाची चाललेल्या युद्धांत यश मिळण्याच्या मार्गांत जपानला अडचणी येत आहेत. पूर्व एशियांत वर्चस्व स्थापण्याचा लढाऊ व घडा-दीचा कार्यक्रम हातीं घेण्याच्या ओजेनेस बाहिल्लें 'मॅकिंमंडळ' असल्याचें अस्तित्वांत जपानने अमेरिकेनें पासिफिक महासागरांत जपानला स्वतःचे महत्त्वाकांक्षेचें धोरण अमलांत निर्वहणपाणें आणू यावें असें सुचवीत आहे. ही सूचना अमान्य झाल्यास जपान पूर्व एशियांत युद्ध पुकारील अशी धमकीहि देण्यांत आली आहे. इंग्लंडनें सिंगापुर व हाँगकॉंग ह्यांच्या बाजूकडे संरक्षणाची कडे-कोट व्यवस्था केली असून एशियांत शांततेचा भंग करण्याच्या अविचारापासून त्यानें सावध रहावें असें जपानी सरकारास वाटाघाटीं चालू असल्याविषयच्या बातम्या अलीकडे प्रसिद्ध झाल्या आहेत. जपानी प्रधानमंत्र्यांत भलत्या महत्त्वाकांक्षिस बळी पडून पूर्व एशियांत युद्धाचा अतिप्रसंग करू नये अशी इच्छा सर्वत्र प्रकट करण्यांत आली आहे.

रानडे शतसार्वास्वकारिक जन्मदिन

प. वा. न्यायमूर्ति महादेव गोविंद रानडे ह्यांच्या जन्मास येत्या जानेवारीच्या १८ व्या तारखेस एक शतक पुरें होतें. तो प्रसंग प्रकट रीतीने साजरा व्हावा आणि न्यायमूर्तींनी ज्या अनेक संस्था स्थापल्या आणि अनेक सार्वजनिक कर्मे चालू केलीं त्यांच्याशी संबंध असलेल्या सर्वांस ह्या कार्यक्रमांत भाग घेतो यावा म्हणून योग्य ती व्यवस्था करण्यासंबंधानें विचार करण्याच्या हेतूनें प्राथमिक स्वरूपाची एक प्रातिनिधिक सभा नुकतीच गोसले हॉलमध्ये भरली होती. तीमध्ये अनेक ठळक निर्णित गृहस्थ उपस्थित होते. जन्मदिनाचा कार्यक्रम पार पाडण्याकरितां एक प्रातिनिधिक उपसमिति नेमण्यांत आली आहे. न्यायमूर्तींची सार्वजनिक कामगिरी एवढी विविध, व्यापक व परिणामकारक झालेली आहे कीं, तिचें स्मरण व गौरव करून तीपासून स्फूर्ति प्राप्त करून घेण्याची इच्छा सर्व विचारांच्या, पक्षांच्या, वर्णांच्या व धर्मांच्या पुढारी लोकांस असणें स्वाभाविक आहे. ह्या हद्दीनें जन्मदिनाचा कार्यक्रम आसण्याबाबत अनेक सूचना वरील सभेंत करण्यांत आल्या. त्यांचा व यापुढें येणाऱ्या इतर सूचनांचा योग्य विचार नेमण्यांत आलेली उपसमिति करील. निरनिराळ्या संस्थांत आणि निरनिराळ्या ठिकाणीं न्यायमूर्तींच्या चरित्राचें स्मरण केलें जाईलच. तथापि, पुणे येथें साध्या रीतीचा पण व्यापक स्वरूपाचा समारंभ व्हावा अशी इच्छा प्रकट करण्यांत आली आहे. थंदा असिल-भारतीच्या आर्थिक परिषदेचें अधिवेशन मुंबई येथें भणार असून त्यामध्ये न्यायमूर्तींच्या भारतीय अर्थशास्त्र-विषयक कामगिरीचा गौरव व्हावयाचें आगोदरच ठरलें आहे. त्याच-प्रमाणें देशांत निरनिराळ्या प्रांतांत मोठमोठ्या शहरी हा उत्सव साजरा केला जाईल, यांत शंका नाही. ह्याबाबत कोणास सहाय यावयाचें असेल आणि सूचना करावयाच्या असतील त्यांनीं उप-समितीचे एक चिट्ठणवीस प्रो. द. गो. कर्वे, फारगुसन कॉलेज, पुणे ह्यांच्याशी पत्रव्यवहार करावा.

आयुर्वेद संस्थाहा-पुणे लि.

(वार्षिक सभा : १९११-१९१२)

वरील कंपनीस २१ मे, १९११ अखेर सहा वर्षे पुरीं झाली. अहवालाचे वर्षी रसशाळेच्या इमारतीचें बहूतेक काम पुरें झाले. वर्षाअखेर इमारतें तातें ६३,४४३ रुपये खर्ची पडलेले आहेत. मंडळीच्या भाग भोगवलांत ह्याउद्योगांने वाढ होत आहे व आतां सपटले व वसूल भोंदवळ अनुक्रमे २ लक्ष, ९ हजार रुपये व १ लक्ष, ५७३ हजार रुपये झाले आहे. वर्षातील विक्री १ लक्ष, ४१ हजार रुपयांची झाली व वर्षाअखेर १ लक्ष, ६८ हजारांचा कच्चा-पक्का माल शिष्टक आहे. मंडळीस अहवालाचे वर्षी १४,२८८ रुपये नफा झाला, त्यांत शिल्लकी नफा ८०३ रुपये मिळविला म्हणजे नफा वाटणीस १५,०९१ रुपये उरतात. त्यांतून रिसर्व्ह फंडांत ९३ हजार रुपये व डिव्हिडंड ई. फंडांत ५०० रुपये टाकून ५% फेफरान्स भागीदारांस १,७३९ रुपये दिव्हिडंडसाठी खर्च करावे व ऑर्डिनरी भागीदारांस ९% दरानें दिव्हिडंड देण्याकडे ९,४२५ रुपयांचा विनियोग करावा, अशी हायवेक्टर बोर्डाची शिफारस आहे. ९,४२५ रुपयांपैकी निम्मी रक्कम कंपनीच्या आर्टिकल नं. ११३ प्रमाणें राष्ट्रीय शिक्षण मंडळास मिळेल व उरलेली निम्मी रक्कम ऑर्डिनरी भागीदारांस दिली जाईल. म्हणजे, प्रत्यक्ष तातों ४३% दरानें दिव्हिडंड मिळेल. रा. शि. मंडळाच्यातर्फे कार्यकारी मंडळांने कंपनीचे सर्व काम विनावितन केले, हे हायवेक्टरबोर्डांने आभारपूर्वक नमूद केले आहे. कंपनीची होत असलेली प्रगति कोणासहि समधानकारक वाटेक. श्री. के. व्ही. केडकर, एम. ए., एलएल. बी. हे कंपनीच्या बोर्डांचे चेअरमन असून श्री. वैद्य आर. एस. मराठे, आयुर्विद्याविशारद, हे सेक्रेटरी आहेत.

हिंदुस्थान सरकारचे उत्पन्न व खर्च

युद्धाचा व्याप पसरत चालला असल्याकारणानें उत्पन्नाच्या मानानें हिंदुस्थान सरकारचा खर्च हळू हळू वाढत जाणें स्वाभाविक आहे. ह्या गोष्टीची प्रचति त्या सरकारच्या उत्पन्न-सन्नाचे प्रासिद्ध आकडे प्रसिद्ध केले जातात त्यावरून येण्यासारखी असते. रेल्वेज आणि पोस्ट साऱ्यांचे नावतींनेल्या हिशोबाची जुळणी दूर महिन्यास होत नसते हे येथें लक्षांत ठेवें पाहिजे. ही गोष्ट जमेस धरतां गेल्या सप्टेंबर महिन्यांत सरकारच्या उत्पन्नाच्या खर्च पावणेदोन कोटि रुपयांनी अधिक झाला. एप्रिल-सप्टेंबर ह्या सहामाहातीला अधिक खर्चाचा आकडा सवा पंचवीस कोटि रुपये एवढा होता. गेल्या वर्षाच्या ह्याच पहिल्या सहा-माहातींत उत्पन्नापेक्षा खर्च पावणेबाबीस कोटि रुपयांनीं ज्यास्त झालेला होता. ह्यावरून उत्पन्न वाढत असतां त्या मानानें खर्च कसा अधिक होत आहे ह्याची कल्पना येईल. चालू सालच्या पहिल्या सहामाहातीत सवा बारा कोटींनीं उत्पन्न वाढलें आहे पण त्याच बरोबर संरक्षण खर्चांत पावणे सोळा कोटींचा वाढावा झालेला आहे. थंदाच्या सहामाहातीत रेल्वेजच्या निवळ उत्पन्नांत सात कोटि रुपयांची सुधारणा झालेली आहे. ही रकम हिंदुस्थान सरकारास तात्पुरती वापरावयास सापडली तरी त्या उत्पन्नाच्या काहीं भाग रेल्वेजच्या गंगाजळीत वधाचे अखेरीस टाकला जावयाचा असल्यानें ती खर्च सरकारी उत्पन्नाच्या सदर्ता येत नाही. एप्रिल-सप्टेंबर ह्या सहामाहातीत पुढकडोजाबत साडे एककोटीस तीस टक्क्यांच्या १९४१ सालच्या मुदतीच्या रोख्यांची अदलाबदल झाली ती ह्या आकड्यांतून वगडलेली आहे. मॅट्रिग रोख्यांच्या मोबदल्यांत काढलेले रुपयांतले रोखे रू केले गेल्यानें अखेर कायमच्या हिंदुस्थानच्या कर्जात सतरा कोटि रुपयांची घट झाली आहे.

युद्धपरिस्थितीची आर्थिक पार्श्वभूमी

(पो. वा. गो. काळे. ह्यांचे मुंबई रेडिओवरील भाषण, मुंबई रेडिओ अधिकाऱ्यांचे रूपेने प्रसिद्ध करण्यात येत आहे.)

प्रस्तुत युद्धाचा एक विशेष सामान्य माणसाच्याहि लक्षांत आल्यानाून राहणें शक्य नाही आणि तो म्हटला म्हणजे त्यांत यांत्रिक शस्त्रास्त्रांचा व साधनांचा फार मोठ्या प्रमाणांत चाललेला उपयोग हा आहे. विमाने, रणगाडे, चिलखती गाड्या, पाणबुड्या नावा इत्यादि लढाऊ साधनें वापरण्यास कुशल व शूर माणसें आवश्यक आहेत, ह्यांत शंका नाही. तथापि, मुख्य भर नाशकारक शस्त्रास्त्रांवरच देण्यात येत आहे हें सहज ध्यानांत घेण्यासारखें आहे. हिटलरने प्रस्तुत युद्धाची तयारी, तें प्रत्यक्ष पुकारण्यापूर्वी कित्येक वर्षे चालविली होती आणि तिच्यामध्ये शस्त्रास्त्रांचा व इतर लष्करी साधनांचा भरपूर साठा करून ठेवणें ह्या प्रमुख भाग होता. भौतिक शक्ती व यंत्रविद्या ह्यामध्ये शस्त्रास्त्रांनी चालविलेल्या संशोधनाचा पूर्ण उपयोग युद्धसामुग्री बनवण्यासाठी करण्यांत हिटलर वर्षानुवर्षे गुंतला होता. जर्मन सरकाराच्या व राष्ट्राच्या वार्षिक उत्पन्नाचा मोठा भाग लढाऊ उपयोगाचे कारखाने काढणें व त्यांत लष्करी सामुग्री तयार करणें ह्याचि प्रीत्यक्ष खर्चला जात होता. मागील महायुद्धाच्या अनुभवावरून शाहाणपण शिकून कोणतेंहि जाणतें राष्ट्र जागतिक शांततेचा भंग करण्याचा मूर्खपणा करणार नाही आणि युद्धाच्या तयारीसाठी शस्त्रास्त्रांच्या बनावटीवर आपली संपत्ति ओतणार नाही अशी सामान्य कल्पना जगांत पसरली होती. ह्या समजुतीनें इंग्लंड, फ्रान्स ह्या सारखीं राष्ट्रे निधास्त राहिलीं असतां गुप्त रीतीनें हिटलरनें युद्धाची पूर्वतयारी झपाट्यानें व पद्धतशीर रीतीनें चालविली होती. तुम्हांला तोफा पाहिजेत का भाकरीवर लोणी पाहिजे ? असा प्रश्न हिटलर जर्मन जनतेस विचारीत असे आणि तिची मनःप्रवृत्ति युद्धाच्या बाजूस वळवीत असे. आपल्या राष्ट्राच्या पुनरुज्जीवनाचें व भावी उत्कर्षाचें भटक चित्र रंगवून त्यानें जर्मन जनतेस भयंकर स्वारथत्याग करावयास लावला. जर्मन लोकांचें उत्पन्न घटलीं व त्यांची रहाणी सांखळली. त्यांच्यामध्ये युद्धाचें वातावरण निर्माण झाले आणि त्याची पूर्वतयारी म्हणून अन्नसामुग्री व युद्धसाधनें ह्यांच्या पुरवठ्याच्या योजना निश्चित करण्यांत आल्या. पुढील युद्धाच्या दृष्टीनें जर्मन राष्ट्राची आर्थिक घटना हिटलरनें बनविली. युद्ध चालू झाले म्हणजे जरूरीच्या अनेक निवासिंघा आयात बंद होणें अपरिहार्य असल्यानें रयांच्या ऐवजी स्वतःच्या देशांतच मिळू शकणाऱ्या कच्च्या मालाचा उपयोग करण्याची प्रथा पाडण्यांत आली आणि त्या कार्याहि रसायन व यांत्रिक शास्त्रांतील नव्या शोधांचा पूर्ण उपयोग करण्यांत आला.

इंग्लंडची प्रतिकाराची तयारी

सध्यांचे युद्ध चालू झाले तेव्हां आधुनिक शस्त्रास्त्रांनी सिद्ध झालेला जर्मनी आणि मोठ्या प्रमाणावरील युद्ध सामोपचाराच्या प्रयत्नानीं टाळतां येईल या कल्पनेनें शांतेची भाषा बोलणारी जगांतील प्रमुख राष्ट्रे असा देशावा दिसून आला. पोलंडवर स्वारी करून जर्मनीनें त्याचें स्वातंत्र्य नष्ट केले तेव्हां इंग्लंड व फ्रान्स ह्यांस शस्त्र उचलावे लागले. शेजारचे देश एकामागून एक गिळावयाचे असा हिटलरचा वेत होता, तो क्रमाक्रमाने अंमलांत आणला जात असतां त्याचा यशस्वी रीतीनें प्रतिकार करण्यास लागणारी

तयारी इंग्लंड व फ्रान्स यांचे बाजूस नव्हती. तथापि, हिटलरचे विजय त्यास पक्कं थावयाचें नाहींत असा इंग्लंडनें निश्चय केला आणि प्रतिकाराची तयारी चालू ठेवली. ही तयारी म्हणजे जर्मनीच्या तोडीचीं शस्त्रास्त्रे बनवून त्यांचा पुरवठा वाढत ठेवणें हीच होती. ह्याच परिस्थितीत फ्रान्सनें युद्ध बंद केले तेव्हां जर्मनीस तोंड देण्याची जबाबदारी एकट्या इंग्लंडवर येऊन पडली. ह्याच सुमारास इटली जर्मनीस जाऊन मिळाल्यानें ही इंग्लंडची जबाबदारी विलक्षण वाढली. जर्मनीच्या व्यापाराची नाकेबंदी करण्याच्या आर्थिक शस्त्राचा उपयोग इंग्लंडनें ह्यापूर्वीच चालू केला होता. अन्नसामुग्री व युद्धसाधनें बाहेरून जर्मनीस मिळू नयेत अशा रीतीची व्यवस्था समुद्रावर करण्यांत आली होती. स्वतः पादाक्रांत केलेल्या देशांतून जरूर असलेला माळ लुटून आणण्याचा उपक्रम जर्मनीनें सुरू केला, पण हे देशहि परराष्ट्री व्यापारावर बहुतांशी अवलंबून असल्यानें ह्या लुट्टीपासून विशेष निष्पत्ति होण्याचा संभव नव्हता. जर्मनीच्या जुलुमानें त्या देशांतील लोकांमध्ये असंतोष मात्र फैलावणार होता. महत्त्वाकांक्षी सुयोलीनीस जर्मनीनें चालवलेल्या युद्धांत आपणांस इटलीच्या साम्राज्याचा विस्तार करतां येईल अशी आशा वाढत होती. त्यानें हि आपल्या देशाची आर्थिक घटना लढाऊ घाटाची बनवली होती. इंग्लंडनें इटलीचें आर्थिकमर्थाळ साम्राज्य हिसकावून घेण्यास प्रारंभ केला आणि भूमध्य समुद्रांत त्याच्याहि व्यापाराची नाकेबंदी सुरू केली.

आर्थिक युद्धाची प्रमुख अंगे

ह्या परिस्थितीत नाकेबंदीचें इंग्लंडचें आर्थिक अन्न त्या राष्ट्रांवर उलटवण्याची योजना जर्मनीनें आसली. पाणबुड्या नावा आणि लढाऊ विमाने ह्यांच्या सहाय्यानें इंग्लंडला जा-ये करणारी व त्या देशांस जरूरीचा माळ पुरवणारी व्यापारी जहाजे अटलांटिक महासागरांत बुडवण्याचा क्रम त्यानें आरंभला. ऑफिकेमघून इटालियन रेषांची हक्कलपट्टी करण्यांत आली, सीरिया ताब्यांत घेण्यांत आला आणि ग्रीसमध्ये व क्रीटमध्ये ग्रीक फीजेस जर्मनीच्या विरुद्ध सहाय्य देण्यांत आले हे प्रसंग सोडले तर इंग्लंड व जर्मनी ह्यांस दुकून आर्थिक शस्त्रास्त्रांनी परस्परांशी लढावे लागत आहे असे दिसून येईल. ज्या पक्षाचा आर्थिक दम अधिक त्यास असेर जयश्री माळ घालणार ही गोष्ट याचबरोबर स्पष्ट झाली. इंग्लंडमध्ये विमाने पाठवून तेथील शहरे व कारखाने उध्वस्त करण्याचा जर्मनीचा क्रम कमीअधिक प्रमाणांत अव्याहत चालू आहे. त्यांचा प्रतिकार इंग्लंडनें यशस्वी रीतीनें करून जर्मनीतील प्रमुख औद्योगिक केंद्रे आणि फ्रान्स, बेल्जियम व हॉलंड ह्या देशांतील बंदरे धाव बंद केले हले उडत चालू केव्यामुळे इंग्लंडवरची नियोजित स्वारी हिटलरला तहकूब करावी लागली. लढाऊ सामुग्रीचे उत्पादन वाढविणें आणि अटलांटिक महासागरांत शत्रूच्या हल्ल्यांचा प्रतिकार करून मालाची वहातूक निव्वेपणें चालू ठेवणें ही इंग्लंडच्या आर्थिक युद्धाची दोन प्रमुख अंगे ठरलीं. शस्त्रास्त्रांच्या उत्पादनाचे बाबतीत खूद इंग्लंडमध्ये तर जोराचे प्रयत्न चालले आहेत. ह्या कार्या कॅनडा, हिट्रियान, ऑस्ट्रेलिया इत्यादि साम्राज्यांतर्गत देशांचें पण भरपूर व वाढतें सहाय्य होत आहे. युद्धाचा जोष युरोपांतून मुक्कडे बाहू लागला आणि जपानची जर्मनी व इटली या देशांशी दोस्ती प्रकट झाली तेव्हां लढाऊ सामानाच्या पुरवठ्याची तजवीज हिट्रियान हें मुख्य केंद्र बनवून साम्राज्यांतील पूर्ण विशेकडील देशांनी योजनात्मक पद्धतीनें चालू केली. ह्या योजनेस अनुसरून विविध प्रकारांचे युद्धसाहित्य वाढत्या प्रमाणांत तयार होण्याची व्यवस्था झाली आहे. पूर्वच्या बाजूस युद्धोपयोगी कच्चापत्ता माळ रणांगणार पोहोचता होण्याची ही योजना अत्यंत सोईस्कर आहे हें लक्षांत घेणें अव्याप्य आहे.

(अपूर्त)

नियोजित मोटार-कारखाना

हिंदुस्थानांत न्यायावय्याच्या मोटारीच्या कारखान्याच्या उत्पादकांच्या चालकांनी हिंदुस्थान सरकारकडे पत्र पाठवून, कारखान्याची स्थापना युद्धप्रयत्नांस कशी सहायकारक होईल, हें दर्शविलें आहे. अमेरिकेंतून मागवावयाच्या यंत्रसामग्रीसाठी डॉलरची हुंडणावळ उपलब्ध होणार नाही व कारखान्यास तज्ञ कामगार नाहीत अशा दोन कारणांसाठी हिंदुस्थान सरकारने योजनेस संमति न देण्याचें ठरविलें, परंतु संघ-ज्यांचीच्या अमेरिकन कायद्याने पहिली अडचण दूर केली आहे. युद्धप्रयत्नांत गुंतलेल्या सध्याच्या कोणत्याहि कारखान्यातील तज्ञ कामगार आम्ही आमच्या मोटारीच्या कारखान्यांत घेणार नाही. असें आम्हांस न उत्पादकांनी वरील पत्रांत सरकारास दिलें आहे. कारखाना आतां स्थापन केल्यास, युद्धानंतर त्यास संरक्षणाची गरज भासणार नाही व सरकारने प्रारंभी योग्य ती मदत केल्यास, तीन वर्षांचे आंत कारखान्यास लागणारे ५०% ते ६०% भाग तयार करूं लागेल. नियोजित कारखाना हा केवळ सुटे भाग जोडण्याची जागा होणार नसून, शंभर टक्के उत्पादनाचें काम त्यांत व्हावयाचें आहे; तेव्हां सरकारने ऑस्ट्रेलियन व कॅनेडियन सरकारचें सहानुभूतीचें घोरण उदाहरण म्हणून आपल्या समोर ठेवून कारखान्याच्या स्थापनेस संमति द्यावी, अशी उत्पादकांची सरकारला विनंती आहे.

म्हैसूर सरकारची विजेची नवी योजना

जोग धबधब्याच्या पाण्यावर चालविण्यांत यावयाच्या म्हैसूर सरकारच्या हेट्टो-ब्लेकिन्क विद्युत्पादनाच्या योजनेस हिंदुस्थान सरकारने मान्यता दिली आहे. त्यांत सखील अटी समाविष्ट आहेत:—

- (१) शरावती नदीतून १ ऑक्टोबर ते १५ फेब्रुवारी अखेर ठराविक पाणी सखील जाऊं यावें.
  - (२) कमाल ५ हजार अश्वशक्ति वीज मुंबई सरकारास म्हैसूर सरकारने योग्य अटीवर द्यावी.
  - (३) योजनेस लागणारी ४०० एकर जमीन मद्रास प्रांताचे हद्दीत आहे, ती त्या सरकारने अकार्य करून म्हैसूर सरकारला १९९ वर्षांच्या कराराचे खंडानें व धरणासाठी पाण्यांत जाणारी ७२० एकर जमीन म्हैसूर सरकारास कायमची द्यावी.
- शरावती म्हैसूर संस्थानांत शिमोगा जिल्ह्यांत उगम पावते. व संस्थानाचे हद्दीशी पोचल्यावर पश्चिमेकडे वळण घेते आणि

“जोग” धबधब्याच्या स्वरूपांत सखील उडी टाकून उत्तरकानडा जिल्ह्यांत होनावर येथें समुद्रास मिळते. “जोग” विद्युत्पादनाचे योजनेवर म्हैसूर सरकार २ कोटि, ८०० लक्ष रुपये खर्च करणार आहे.

रेल्वेज विकत घ्या

बेंगळ अँड नॉर्थ वेस्टर्न आणि रोहिलखंड कमाउन ह्या रेल्वेज हिंदुस्थान सरकारने विकत घ्याव्यात, अशी मध्यवर्ती रेल्वे अडव्हायसरी कॉन्सिलने सरकारास सूचना केली आहे. ह्या रेल्वेज विकत घेण्यासाठी सरकारास रोज १६ कोटि, २४ लक्ष रुपयांची व्यवस्था करावी लागेल व १ कोटि, ४० लक्षांची दिवेंचर फेडण्याचा पत्कर घ्यावा लागेल. डिसेंबरच्या आंत, रेल्वेज विकत घ्यावयाच्या किंवा नाही हा निर्णय त्या रेल्वेजना कळविला पाहिजे.

बेंगळ अँड नॉर्थ वेस्टर्न ३ फूट, ३६ इंच गेजची असून तिचेवर वहातुकीस १८८४ साली प्रारंभ झाला. तिच्या लोहमार्गाची लांबी १,२०० मैल आहे. रोहिलखंड-कमाउन रेल्वेचेंहि गेज ३ फूट, ३६ इंच आहे व तिचेवरील वहातुकहि १८८४ साली सुरू झाली. तिच्या लोहमार्गाची लांबी ३१२ मैल आहे.

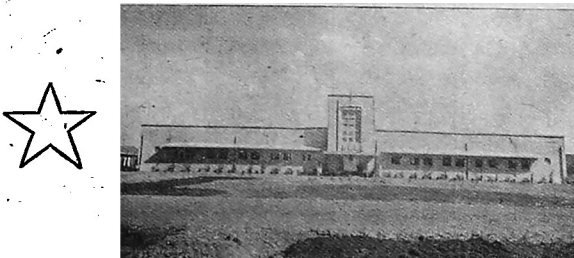
कर्जाचा आर्थिक परिस्थितीवर परिणाम

“युद्ध संपण्याचे वेळीं आपले बँच भांडवल संपलें असल्याचें आढळून येईल, युद्धसाहित्याचे कित्येक कारखाने बंद पडतील व तात्पुरती बेकारीहि माजेल. स्वस्त लोकप्रियता मिळविण्याचे प्रयत्नामुळे निर्माण होणाऱ्या आर्थिक भानगडीचा बोजा युद्ध संपवून परत येणाऱ्या माझ्या मुलावर काय म्हणून पडावा? आधुनिक युद्धसाहित्याची सैनिकांस अत्यंत आवश्यकता आहे. परदेशी लढण्यासाठी गेल्यास सैनिकांचे हद्दीनेहि त्याच्या स्वदेशातील आर्थिक मुस्थितीची अत्यंत मोठी जरूरी आहे. सरकार मध्यवर्ती बँकेकडून १५ अब्ज रुपये कर्जाक घेत आहे. त्याचा ऑस्ट्रेलियन चलनावर होणारा परिणाम विचारांत घेतला पाहिजे.” ऑस्ट्रेलियाचे माजी मुख्य प्रधान, मि. मॅशिन, ह्यांनी ऑस्ट्रेलियन अंदाजपत्रकावर विषिमंडळांत केलेले भाषण.

पुणे सहकार सभा

गेल्या अंकांत पुणे सहकार सभांची माहिती प्रसिद्ध करण्यांत आली होती, ती अधिकृत वृत्तांताचे आधारेने लिहिलेली होती. त्याचा निर्देश चुकून करावयाचा राहिला. हा वृत्तांत उपलब्ध करून दिल्याबद्दल चालकांचे आभारी आहो.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

कंपनीच्या मालकीची नवी इमारत

सहकारी संस्थांची अंतर्व्यवस्था

“सहकारी सोसायट्यांची अंतर्व्यवस्था”—लेसक, श्री. डी. ए. सावंत—प्रकाशक: डॉ. ब. सोमवंशी वी. ए., एलएल्. वी.—सहकारी वाङ्मय प्रकाशन मंडळ, पुणे—किं. २ रु.

सहकारी संस्थांचा कारभार यशस्वी रीतीने चालण्यास त्यांच्या सभासदांनी विशिष्ट नैतिक तत्त्वे पाळली पाहिजेत. त्याचप्रमाणे त्यांची व्यवस्था धंदेवाङ्कपणाची असणे अगत्याचें आहे. धंदेवाङ्कपणाचा एक महत्त्वाचा भाग हिशेबीपणा आहे आणि तो सभासदांच्या अंगी बाणण्यास जमासत्त्वाची सामान्य माहिती त्यांस असणे आवश्यक आहे. तसेच, सहकारी संस्थांचा व्यवहार विशिष्ट कायदा व नियम ह्यांस अनुरूप होत असल्याकारणाने त्यांची अंमलबजावणीहि त्यांच्या अंगवळणी पडली पाहिजे. ह्या सर्व बाबतींतल्या अज्ञानामुळे सहकारी संस्थांचा कारभार सुरळीत चालण्याचे मार्गांत अडचणी येतात. त्यांवर एक मुख्य उपाय म्हणजे म्हणजे प्राथमिक स्वरूपाच्या, विशेषतः शेती पतपेढ्या कशा चालवल्या गेल्या पाहिजेत ह्याविषयांचें ज्ञान त्यांच्या सभासदांस करून देणें हा होय. ह्याकरितां सोप्या भाषेत लिहिलेली तपशीलवार लहान पुस्तके आवश्यक आहेत.

ह्या प्रकारच्या पुस्तकांची उणीव भरून काढण्याचा उपक्रम श्री. डी. ए. सावंत ह्यांनी “सहकारी सोसायट्यांची अंतर्व्यवस्था” हें पुस्तक लिहून केला आहे. त्याकडे आम्ही येथें लक्ष वेधतो. सुप्रवायजरच्या व कार्यकर्त्यांच्या नात्यांने लेसकानें शेती सोसायट्यांच्या कारभाराचा अनेक वर्षे अनुभव घेतला असल्याने त्या संस्थांच्या सभासदांच्या अडचणी व गरजा ह्यांच्याशी त्यांचा निकट परिचय आहे. शेती सोसायट्यांच्या व्यवहाराशी त्यांचा रोजचा संबंध असल्यामुळे ह्या संस्थांच्या अंतर्गत कारभाराची इत्थंभूत माहिती देण्याची पात्रता त्यांचे अंगी आहे हें सांगितले पाहिजे असे नाही आणि त्यांनी आपले संकल्पित कार्य चांगल्या तऱ्हेने पार पाडले आहे ह्यांत संशय नाही. आपले हद्दत उपड करून सांगतांना “सोसायट्यांतील आपले कर्तव्य, जबाबदारी, हक्क आणि अधिकार यांची सभासदांना जाणीव करून देण्यास पुस्तक जितकें उपयुक्त होईल तितकेंच तें सोसायट्यांच्या पंच कमिटीचा, प्रेसिडेंट, सेक्रेटरी, अॅडमिनिस्ट्रेटर, सुप्रवायजर वगैरे सहकारी कार्यकर्त्यांसहि उपयोगी पडेल यांत शंका नाही” असें लेसकानें म्हटले आहे त्याचें स्पष्टीकरण पुस्तकातील विस्तृत अनुक्रमणिकेकडे पाहिले असता सहज होतें.

सहकार्य, सहकार्यांची मूलतत्त्वे, सभासद, साधारण सभा, व्यवस्थापक कमिटी, चेअरमन, सेक्रेटरी, अधिकारी वर्ग, सोसायट्यांस मिळालेल्या सवलती, जमीनदारांची जबाबदारी, ५९ अ.चा जमासत्त्व, अनियमित जबाबदारी व तिचे परिणाम, पत्रव्यवहार, पावत्यांचें महत्त्व, पास बुक, ह्यूमनामा बजावणी रजिस्टर, अर्ज व नोटिसा, रोले व दस्तऐवज, लबाड कोर्टातील फॉर्म, बजावणी, आलेल्या मिळकतीची व्यवस्था आणि सोसायट्यांच्या वार्षिक रिपोर्टांचा नमुना ह्या तपशीलवार विषयांचा अंतर्भाव पुस्तकांत झाला आहे. श्री. सावंत ह्यांनी स्वतःच्या दीर्घकाळाच्या अनुभवावर व व्यावहारिक माहितीवर आधारलेल्या पुस्तकाचा उपयोग प्राथमिक शेती पतपेढ्यांशी संबंध असलेल्या सर्वांस होईल असा भरंवसा वाटतो.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.
- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -
POONA CITY.

फॉस्फोरः—

अशाकतेमुळे हाडांतील (स्फुराफ्लाचा) (शार) स्फुरण पावत नसल्याने शरीराचे जे धमने ते बरोबर काम करीत नाहीत त्यामुळे मुले छुलत, आठ्थी तरुण थंड, निरींथ, कामाचा कंटाळा करणारे, तर्षण शिंयांच्या गर्भाशयोन्माद् (आचक) पंचत आणणें इत्यादि व बूद्द चिडबोद, नेमके योगे विकार हाडांतील मज्जातंतू व शुक्राची बाध होत नसल्याने होतात. त्यावर उपाय म्हणजे फॉस्फोर गोल्ड-टॉनिक हें कार उपयुक्त औषध आहे. एक वाटली चाळीस दिवस पुरते. किं. रु. ३-८-०. शिवाय पोस्टसर्च.

—माहिती पत्रक मागवा—
रॉय आणि कंपनी, १७६, मिसेस स्ट्रीट, मुंबई नं. २

पुण्यांत आल्यावर

सुशिक्षितांनी सुरु केलेल्या

OUR HOME

या

कमालीच्या स्वच्छ, सात्विक व पुष्टिदायक
निवास भोजनालयांत

उत्तरण्यास या.

मध्यवर्ती, हवाशीर भोक्ळी जागा व सर्व सुखसोयी

याच एका ठिकाणी

अनुभवास येतील.

अक्षर होम,

६१९ शानवार पेठ, नातूंचे हौदासमोर, पुणे.

पॅसिफिक महासागरांतील नाविक युद्धाच्या अडचणी पॅसिफिक महासागरांत नाविक युद्ध चालविणें युरोपियन विभागांतील समुद्रांत तें चालविण्यापेक्षा अतिशय अवघड आहे, कारण युद्धनौकांस लागणारें तेल तेथें त्यांस मिळण्याची व्यवस्था करणें सांपें नाहीं. लहानसहान बेटें पॅसिफिकमध्ये विलुखलेलीं असलीं, तरी मोठाले जमिनीचे प्रदेश एकमेकांपासून फार दूर आहेत. होनोलुलूमधील पर्टो बंदर हें अमेरिकन नाविक दलाचें महत्त्वाचें केंद्र आहे व सिंगापूर हें ब्रिटिश नाविक दलाचें मुख्य केंद्र आहे. ह्या दोन्ही ठिकाणांपासूनची प्रमुख ठिकाणांपर्यंतची अंतरं साली दिली आहेत :-

	मैल
होनोलुलू ते हॉंकॉंग	४,८६०
होनोलुलू ते मणिळा	३,३३०
होनोलुलू ते पनामा	५,२८०
सिंगापूर ते हॉंकॉंग	१,४४०
सिंगापूर ते सांघाई	२,२६०
सिंगापूर ते बटाव्हिया	५०९
हॉंकॉंग ते व्हॉरेंटिअरॉस्टॉक	२,४१५
सिंगापूर ते मणिळा	१,४००
सिंगापूर ते सिडने	४,३८०

म्हणजे, तेल भरण्याच्या ठिकाणापासून ब्रिटिश व दोस्त आगवोटींस ३३ ते १० दिवसांच्या प्रवासाचे अंतरापर्यंत भरलेल्या तेलावरच जावें लागेल. पॅसिफिकमधील युद्धनौकांस किनाऱ्या-कडे तेल भरण्यास येण्यापेक्षा तेलाच्या साठ्याचे आगवोटींवरच तेल पुरवठ्यासाठी अवलंबून राहवें लागेल.

लॉर्ड रे इंडस्ट्रियल म्युझियम, पुणे

ह्या संग्रहालयास जुलै ते सप्टेंबर १९४१ ह्या तीन महिन्यांत ४०,७२२ प्रेक्षकांनी भेट दिली. "व्यापारवर्धनगृह" पहावयास ३९,७२७ प्रेक्षक आले होते. पुणे शहर म्युनिसिपालिटीने संग्रहालय संस्थेच्या पुढील वाढीसाठी इमारतीकरिता चार एकर जागा संस्थेच्या ताब्यांत दिली आहे व संग्रहालय-संवर्धनाची योजना संस्थेच्या विश्वस्त-समितीने हातीं घेतली आहे. "व्यापारवर्धनगृहांत" जुलै-रु. ३८४-४-६, ऑगस्ट-रु. ३४१-०-३ व सप्टेंबर-रु. ३६७-७-३ ची विक्री झाली. "व्यापार संवर्धनगृहा"स डायरेक्टर ऑफ इंडस्ट्रीज, मुंबई, यांनी भेट दिली व अनेक उपयुक्त सूचना केल्या. म्हैसूर संस्थानने आपल्या सरकारी सात्पाऱ्यामार्फत काहीं निवडक हस्तकौशल्य्याचा व कारागिरीचा माल पाठविला आहे. पुण्याचे पूर्वीचे कलेक्टर मि. ट्रेटमन यांच्या शिफारसीवरून सिंध सरकारने आपला कलाकौशल्य्याचा माल इकडे पाठवावयाची व्यवस्था केली आहे. मुंबईमार्त सरकारच्या नियंत्रणाने चालणाऱ्या बेळगांव, मालेगांव, अहमदनगर, अहमदाबाद, व बांगलकोट येथील को-ऑपरेटिव्ह असोसिएशन्सचा हातमागावर तयार होणारा नाना प्रकारचा माल येथें येऊं लागला आहे. "व्यापारवर्धनगृह" पहावयास व त्यांतील कलाकौशल्य्याचे जिनस, त्यांची अप्रतिम कारागिरी व या कारागिरीच्या पैदाशीची ठिकाणें यांची माहिती घेण्यासाठी झाला-कॉलेजाचे वर्ग मधून येत असतात. संस्थेच्या बाचनालयास नुकतेंच मुंबई प्रांतिक सरकारचें गॅशेट मिळू लागलें आहे.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२० नोव्हेंबर, १९३५ पासून) %

सरकारी आणि निमसरकारी रीते

५% करमाफ लोन (१९४५-५५)	१११-०
४% १९४३	१०३-१२
३ १/२% विनमुदत	९६-०
३ १/२% १९४२-५०	१०३-४
३% (१९६३-६५)	९५-१
३ १/२% १९४८-५२	९८-२
४% पोर्ट ट्रस्ट (लाभ मुदत)	११०-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लाभ मुदत)	११०-०
४% म्हेदूर कर्ज (१९५३-६३)	११६-१२
५% म्हेदूर कर्ज (१९५५)	१२७-४

मंडळ्यांचे माग

(कंसातील पहिला आकडा मामाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा वदल झालेले मांडपल व कंसांनंतरचा आकडा पार्षिक बिम्बिडंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१२९-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११९-०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	५५-०
इंपीरियल बँक (५००) १२%	१६२५-०
बॉचि प्रॉ. को. बँक (५०) १ १/२% रु.	५३-८
रिझर्व्ह बँक (१००) ३ १/२%	१०९-०

बीज

बीचे ट्रेन्चे ऑर्डि. (५०) १२%	१२२-४
कराची (१००) ९%	२१७-८
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२१७-८
दादा पांबर ऑर्डि. (१०००) ५ १/२%	१७०५-०
आंध्र स्टॅली ऑर्डि. (१०००) ७ १/२%	१७४०-०

रेल्वेज

दौंड-नारामती (१००) ४ १/२%	१०४-८
पाचोरा-जामनेर (१००) १ १/२%	९७-०
अहमदाबाद मंत्रज (५००) १ १/२%	८०-०
तापी स्टॅली (५००) ८%	६४३-१२

हतर

बेलापूर शुगर (५०) १० रु.	२५९-८
इन्फ्रेस्ट्रमेंट ट्रस्ट (१००-५०) ३ रु.	५४-८
शिवा स्टीम (१५) १ रु.	२८-१३
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ.	५७-८
ओरिएंटल विमा (२००) १२५ रु.	४५५५-०
दादा व्यापन प. मे. (१५०) ६%	२१७-८
दादा व्यापन डु. मे. (१००) ७ १/२% रु.	१५४-०
दादा व्यापन ऑर्डि. (७५) १५ रु.	४१२-८
दादा व्यापन डिफई (३०) १७२ रु. १० आ. ० पे	२१३०-०
बसोसिएटिड सिमेंट (१००) ५ रु.	१६४-४

सोने-चांदी

सोने (मिंट) प्रत्येक तोळ्यास	४३-११-६
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६३-१-६

पाणीचपाणी

नुद्दास धुकलक पाणी पाहिजे ना ?
त्रुपण - आमचे वोगेण मशीनने मुक्के पयंत अगर येतात वोअर करुत प्याव एक हात पाव कसा बंदल तहात नुद्दास पाणी भिट्टे येकेल.
 वोअर मशीनने पंप पूण स्वदेडी अमुन आमनें कारताना पातन पाव केलेसे आदिन वोअर (भोकेद) व अमुन येव दिकितने चालने दूर इतुत मादवी कूल चोकरी करा.
भिडे आणि सन्स
 सांगली.
 श्री विनायक मिल्सची पावडे इंडुगरी वापरी.

-SOLD, BOUGHT, HIRED OR MADE TO ORDER-

First and second hand iron or wooden furniture.
Address-Shevak Quarters, 1227 F. C. Road, Poona 4. **Yours faithfully,**
C. R. Shevak.

सर्व प्रकारचें लोखंडी व लॉकडी फर्निचर विकत घेतलें जातें किंवा नवीन तयार करून अगर भाड्यानें मिळतें.
 पत्ता—शेवक क्वार्टर्स, १२२७ फ. रॉड, पुणे नं. ४.
 इंडस्ट्रियल सेन्टर, कारखाना पत्ता—१५३ कसबा, पुणे २.
 आपला-सी. आर. शेवक.

वापट ब्रदर्स- १००३ सदाशिव, पुणे २

आमचे दुकानीं-

★ सर्व तऱ्हेचे स्टोव्हज, पेट्रोलमॅक्स, व इतर बऱ्या, सायकल व त्यांस लागणारे सुट्टे सामान मिळेल व तत्संबंधीं दुरुस्तीचें काम काळजीपूर्वक व वक्तशीर केलें जातें.
 तसंच—
 जावा स्पिरिट, उत्तम फिनार्डल, स्टॅन्डर्ड ऑईल कंपनीचें रॉकेल, रेनकोटस्, गॉगल्स, धरमॉस, टॉर्चस वगैरे.

सर्व तऱ्हेचा माल घाऊक व फिरकोळ योग्य भावानें मिळतो.

मुजुमदार टॉय वर्क्स

या आणि पहा

माना हालणारीं व सार्थीं लाकडी चित्रें समक्ष येऊन खात्री करा.

३५ सदाशिव पेठ, शेडगेवाडी, पुणे शहर.

स्वादिष्ट मसाला करणारे आद्य कारखानदार

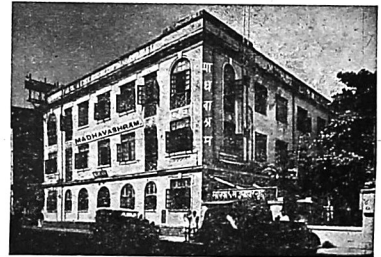

व्ही. पी. बेडेकर

बेडेकर आणि सन्स

पुणे येथील एजंट—

दत्तात्रय नारायण हेजीव.

माधवाश्रम

हा आश्रम द्रामच्या रस्त्यावर असून, रेल्वे-स्टेशन व चौपाटी सुमारे पांच मिनिटांचे रस्त्यावर आहे.

जागा मध्यवस्तींत, हवाशीर, लागणारे फर्निचरनें शुंगारित असून, सोयीमुखें ती शोभिवंत जाहली आहे. कुटुंबासह राहणेची इच्छेनुरूप स्वतंत्र व्यवस्था.

माधवाश्रम बिल्डिंग, गिरगांव, मुंबई.

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चौक

व्यवस्थापक

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधें

संग्रह करा

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ट,

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसेंच

पंडुरोगावरील अग्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटंट

औषधें मागवा

मुख्य दुकान—गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तन्हेची कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

'पायोनिअर डाईंग हाऊस'

कोचाचें कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, टेबल कव्हर

इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—

भिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील
औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रुरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या सर्वात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोवदला घ्या.

वंबाचे
माडीवर

महिद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

ई पत्र पुणे, पेट भांडुडी घ. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
रा. श्रीपाद वामन काळे, या. ए, यांनी 'दुर्गाभिवार, भांडुडी, घ. नं. १२११३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केले.